

СВЕСНЕ СВЕСНЕ СВЕСНЕ

Задужбине

Иве

Андрића

26|2009

Бранко Тошовић
Андрић-Митровић
Иво Андрић у српским
књижевностима
241-265

Из садржаја Иво Андрић Брачни пар др Блау У Андрићевом кругу Сефарди
у Босни и Србији Тумачења Никша Стипчевић Марија Митровић Луи
Афонсо Соареш Зоран Милутиновић Михајло Пантић Весна Цалић Ва
Осврт на

Интернета јер се велики број заинтересованих јавља на тај начин. У протеклом периоду од десет месеци било је преко сто интернет упита. Најчешће су тражени библиографски подаци, а онда и различити упити везани за Андрићеву биографију.

Наставља се и редовна сарадња са Спомен-музејом Иве Андрића на заједничком послу промовисања стваралаштва и упознавања са животом Иве Андрића.

Библиотека Задужбине обогаћена је новим издањима која се редовно набављају, као и ауторским примерцима Андрићевих дела и поклонима које добија. Такође, Задужбина даје књиге на поклон: за Школу пријатељства „Наша Србија“, према већ устаљеној пракси, дата су Андрићева дела која се односе на децу и детињство.

Поред послова везаних за Андрићево дело и за старање о ауторским правима, за одржавање куће и санирање кварова, Задужбина се са посебном пажњом бринула о финансијским средствима, водећи рачуна о њиховом рационалном коришћењу чему су допринос дали како чланови Управног одбора, тако и запослени у Задужбини.

Бранко Тошовић

ANDRIĆ-INITIATIVE ИВО АНДРИЋ У ЕВРОПСКОМ КОНТЕКСТУ

0. У Институту за славистику Универзитета „Карл Франц“ у Грацу заснован је 2007. године међународни научни пројекат „Andrić-Initiative: Иво Андрић у европском контексту“, који би требало да буде завршен 2015. године. Његови циљеви су: 1. истраживање књижевних, језичких и културно-историјских аспеката боравка и рада Иве Андрића у Грацу, Аустрији и Европи, 2. језичко-књижевна испитивања аустријске и европске димензије Андрићевог стваралаштва, 3. израда вишејезичког њемачко-словенског електронског корпуса („Андрићев корпус“) као темељне основе Пројекта, 4. преводјење (а) Андрићевих дјела на њемачки, (б) радова о Иву Андрићу и његових текстова са њемачког на словенске језике, 5. презентација резултата Пројекта на научним скуповима и издавање одговарајућих публикација, 6. представљање и популарисање Андрићевог стваралаштва у свијету, посебно на њемачком говорном подручју и у словенским земљама.

1. Постоји неколико момената који су на овај или онај начин утицали на одређивање да покренем иницијативу за заснивање овог пројекта. Прво, након завршетка осмогодишње школе уписао сам се 1964. године у сарајевску Прву гимназију, коју је Андрић похађао од 1903. до 1912.

У тој гимназији учили су такође Гаврило Принцип и Петар Кочић. Друго, Андрића ми је открила професорица српско-хрватског језика Милица Милачић (изузетан човјек, стручњак и педагог) у четвртм разреду гимназије, када смо (те 1968. године) у оквиру изборне наставе читаво једно полугодиште прорађивали само дјела Иве Андрића. Треће, у вријеме студија на Филозофском факултету у Сарајеву од 1969. до 1972. радио сам као водич града Сарајева и током лјетње сезоне готово сваки дан одводио туристе у Музеј Младе Босне и представљао им Иву Андрића као присталицу те револуционарне организације (тамо је била и Андрићева слика, које се и сада добро сјећам). Четврто, двије године након Андрићеве смрти (1977) изнајмио сам стан на стрмом дијелу подно Требевића, у Травничкој 25, десетак метара од старог Јеврејског гробља, на који је Иво Андрић често долазио и врло га лијепо описао. Са тог мјеста пружа се диван поглед на Сарајево. Можда је баш са те позиције настала позната пишчева мисао: да, то је град, и то у правом смислу ријечи. Пето, седамдесетак година након чувеног Андрићевог текста-писама из 1920. биће добро актуелизована теза из њега да је Босна простор мржње.¹ Пето, када сам 1996. на конкурс Универзитета у Грацу био изабран за редовног професора сазнао сам да је писац боравио у том граду од јануара 1923. до новембра 1924. године и становао стотинак метара од Института за славистику, у којем сада радим. Од 1996. године почео сам размишљати да се више и дубље позабавим дјелом Ива Андрића, али сам због великих обавеза тек 2007. године нашао времена и снаге за то.

2. Поред тога што личност познатог писца и јединог добитника Нобелове награде за књижевност са подручја

1 Мајских дана 1992. прошио се у Сарајеву глас да се на улици избацују Андрићева дјела (чак из музеја). Да ли је то тако било или није, није ми познато, али ми се нешто слично десило у ратном Сарајеву на Филозофском факултету, гдје сам радио као ванредни професор. Двије или три године након што сам напустио Сарајево (октобра 1992) све моје књиге су из кабинета на 2. спрату истресене на ходник и развучене све до приземља па је свако могао да узима шта жели и да ради са њима шта му је по вољи.

бивше Југославије изазива посебно интересовање у читавом свијету, разлог за покретање овог пројекта јесте и везаност стваралаштва Ива Андрића за Аустрију и пријестоницу Штајерске. У својим књижевним текстовима, насталим тада и касније, постоји веома много мотива који се односе на Аустрију па је проучавање пишчевог опуса од значаја и за истраживање њене историје, посебно улоге на Балкану у деветнаестом и двадесетом столећу. Андрићев период у Грацу започео је у јануару 1923, а завршио се у октобру 1924. године. Писац је боравио у њему као дипломата и докторанд на Универзитету „Карл Франц“. У Грацу је докторирао, написао и припремио за штампу низ текстова, те објавио прву збирку приповједака. Током боравка у граду на Мури донесен је Закон о чиновницима и осталим државним службеницима, по којем је Андрић морао имати завршен факултет и најмање двије године рада у Министарству спољних послова. Да би испунио тај услов, Андрић је уписао 5. новембра 1923. године на Универзитету „Карл Франц“ студиј славистике и историје. Ту је написао и одбранио 1924. године докторску дисертацију *Die geistige Entwicklung in Bosnien unter der türkischen Herrschaft (Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине)*.² Андрић је на студију слушао предавања са различитом тематиком (Историја Аустрије од 1848. године, Увод у студиј словенске филологије, Старословенска граматика, Појам индивидуалности у филозофији, Историјска граматика руског језика, Наука о словенским старинама, Велика Њемачка и Мала Њемачка, Теорија спознаје), посјећивао семинаре (из словенске филологије, историје, филозофије), учествовао у вјежбама (из старословенске граматике).

3. Највећи дио активности у првој фази пројекта „Andrić-Initiative“ односио се на обиљежавање мјеста боравка и рада Ива Андрића у Грацу. Пројект је фактички започет 15. априла 2007. године писмом које сам упутио градоначелнику Граца са молбом да се постави спомен-плоча на

2 Оригинал се чува у Одјелу за специјална издања Универзитетске библиотеке у Грацу.

згради у Merangasse 24 у којој је Иво Андрић становао као докторанд на Универзитету „Карл Франц“ и вицеконзул у Конзулату Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.³ Током боравка у Грацу Андрић је написао или први пут објавио девет приповједака (године 1924. изашла му је и прва збирка новела), двије пјесме, три књижевно-публицистичка текста (од којих путопис „Кроз Аустрију“), неколико публицистичких прилога (о фашизму у Италији, Бениту Мусолинију и случају Матеоти) и један приказ. Из Граца је упутио низ дипломатских депеша као и приватних писама. На жалост, ни након годину дана градоначелник није одговорио на ову иницијативу па сам одлучио да писмо објавим у зборнику радова са првог симпозијума у оквиру међународног пројекта „Разлике између босанског/бошњачког, хрватског и српског језика“,⁴ који је промовисан 27. марта 2008. године. На пријему у Градској управи истог дана изразио сам жаљење што нисам добио никакав одговор, а такође сам упознао представника градске управе

3 У преводу писмо гласи: „Поштовани градоначелниче! Желио бих да Вам се још једном захвалим на финансијској подршци Симпозијуму 'Разлике...' и на пријему који сте приредили 13. априла 2007. године. Као што сте већ упознати од Ваших сарадника, на пријему сам изнио идеју да се у Грацу постави спомен-плоча у згради у којој је нобеловац Иво Андрић провео као студент (Merangasse 24), а која се налази поред Института за славистику. Ову иницијативу подржали су сви учесници Симпозијума (у прилогу се налазе њихови потписи). Молио бих Вас да размотрите ову иницијативу и да је, уколико је могуће, ставите у поступак код надлежних градских органа на разматрање и реализацију. С тим у вези предлажем да спомен-плочу лично откријете идуће године, тачније 27. марта 2008. године, када почиње 2. симпозијум о разликама између босанског/бошњачког, хрватског и српског језика, на коме очекујемо долазак око 80 учесника из петнаест земаља. Уколико буде потребно, могу припремити и шире образложење због чега је покренута ова иницијатива. У реализацији ове иницијативе стојим Вам на располагању. Срдачан поздрав! Проф. др Бранко Тошовић“.

4 Пројекат је започет 2006. а завршава се 2009. године. Предмет истраживања су фонетско-фонолошке, ортографске, ортоепске, лексичке, фразеолошке, творбене и граматичке разлике. До сада су одржана три симпозијума, објављена два зборника, а трећи се припрема. Пројекат финансира аустријски Фонд за подршку научних истраживања.

Андреаса Молнара (Molnár) о томе да сам писмо објавио у поменутом зборнику. На његову молбу послао сам 30. марта 2008. копију зборника са страницама на којима се налази писмо са потписима учесника симпозијума,⁵ а такође неких сарадника и студената Института.⁶ Тек тада је дошла реакција у форми приједлога да се у вези са мојом иницијативом обратим једном чиновнику у градској скупштини. Одговорио сам да не желим да ступам у нове контакте док не добијем писмени одговор од самог градоначелника на који чекам више од годину дана. То је, изгледа, дјеловало,⁷

5 „Sehr geehrter Herr Magister, wie bei unserem Empfang im Rathaus, am Donnerstag, dem 27. März 2008, besprochen übersende ich Ihnen einen Auszug aus unserem Sammelband, der sich auf die von mir begründete 'Ivo-Andrić-Initiative' bezieht. Es sind dies 1) des Inhaltsverzeichnis des Sammelbandes „Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen“, 2) mein Brief an den Herrn Bürgermeister Mag. Siegfried Nagl vom 13. April 2007, 3) die Unterschriften der Symposiumsteilnehmer betreffend die Errichtung einer Andrić-Gedenktafel und 4) meine Rede anlässlich des Empfanges im Rathaus am 12. April 2007. Mit bestem Dank für Ihre Bereitschaft, der Sache „nachzugehen“ und freundlichen Grüßen O. Univ.-Prof. Dr. Branko Tosović PS: Eine Kopie der im Anhang beigefügten Seiten aus dem Sammelband ergehen per Post an Herrn Bürgermeister Nagl.“

6 Преко институтске мреже: „grazslaw“ упутио сам 15. априла 2007. позив запосленом у институту и студентима да подрже ову иницијативу: „Sehr geehrte Damen und Herren, ich wollte Ihnen mitteilen, dass ich beim Empfang unserer Gäste des 1. Symposiums „Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen“ im Rathaus (13. April 2007) vorgeschlagen habe, in Graz eine Gedenktafel für den Nobelpreisträger Ivo Andrić errichten zu lassen. Diese Initiative wurde von allen Symposiumsteilnehmern begrüßt, und die meisten haben sich in eine diesbezügliche Unterschriftenliste eingetragen. Heute habe ich dem Grazer Bürgermeister diese Initiative mit der Unterschriftenliste auch schriftlich zukommen lassen. Es wäre meiner Meinung nach schön, wenn sich auch die Institutsangehörigen und Studierenden dieser Initiative anschließen würden und sich im Zimmer 1.228 in die aufliegende Unterschriftenliste eintragen würden. Zudem wäre es bestimmt auch hilfreich, wenn der Institutsleiter – sollte er damit einverstanden sein – dem Bürgermeister schriftlich seine Unterstützung für diese Initiative mitteilen würde. Mit freundlichen Grüßen Branko Tosović“.

7 У једном разговору речено је у Градској управи да сам заузео тврду позицију. По моме мишљењу радило се пак о нормал-

па ми се 10. априла 2008. јавио е-mailом из Кабинета градоначелника Герт Хаубенхофер и предложио да дођем на разговор у Градску скупштину.⁸ Отишао сам 15. априла заједно са Арном Вонисем (Arno Wonisch) на састанак, којем су присуствовали три представника Градске управе (Герт Хаубенхофер из кабинета градоначелника, Петер Грабенсбергер и Бернд Лиел из Одјељења за културу). Они су били врло љубазни и заинтересовани да се идеја реализује. Казали су да сам градоначелник подржава иницијативу. Из Одјељења за културу били су спремни да финансијски помогну израду и постављање спомен-плоче. Тиме је реализација идеје почела да се остварује. Међутим, требало је добити сагласност власника зграде Вернера Тојсела (Werner Teussel). Представници Управе града преузели су на себе обавезу да ступе са њим у контакт. Убрзо затим (14. априла) добио сам од Андреаса Молнара информацију да се он не налази у Грацу, већ у Њемачкој (Deutschland, 85 22 1 Dachau, Augustenfelder Str. 35). Дао ми адресу и

ној позицији, јер сам годину дана чекао на одговор и нисам га добио, иако је било ред да се бар формално и у разумном року то учини. Логично би било, рецимо, да се одговори и најобичнијем грађанину који се обраћа за мање важне ствари. А кад се ради о личности једног нобеловца и његовој повезаности са Грацом, било би примјерено да се реагује са највишег градског нивоа.

- 8 „Sehr geehrter Herr Universitätsprofessor! Bezugnehmend auf Ihr Schreiben an Herrn Bürgermeister Mag. Siegfried Nagl sowie Ihre Vorkontakte mit Herrn GR Mag. Andreas Molnar sowie meinem Kollegen, Herrn Thomas Rajakovic darf ich Ihnen vorschlagen, dass wir uns in den kommenden Wochen zu einem Gespräch über die von Ihnen vorgeschlagene Initiative (Gedenktafel für Ivo Andrić an dessen ehemaligen Wohnhaus in der Merangasse 24) zusammensetzen. Grundvoraussetzung dafür, dass wir diesem Projekt näher treten können, wäre jedenfalls das Einverständnis der Hauseigentümer; – auch sollte man, denke ich, das in Graz angesiedelte Generalkonsulat von Serbien in dieses Projekt einbinden. Vorbehaltlich Ihrer Zustimmung würde sich unser Büro melden, um einen Termin für ein Gespräch zu vereinbaren. Ich hoffe, Ihnen mit dieser Mitteilung vorerst gedient zu haben und verbleibe mit freundlichen Grüßen, Gert Haubenhofner. Mag. Gert Haubenhofner, Büro des Bürgermeisters der Landeshauptstadt Graz Mag. Siegfried Nagl Rathaus A-8011 Graz“.

предложио да му се сам обратим.⁹ Иако није било јасно зашто Управа града директно не тражи од њега сагласност, написао сам 15. априла 2008. писмо власнику куће и замолио да одобри постављање плоче.¹⁰ Прошло је затим

- 9 „Sehr geehrter Herr Prof. Tosovic! Ich habe mir erlaubt für die Merangasse 24 einen Grunbuchsatz auszuheben. Das Haus in der Merangasse 24 steht im Eigentum von Ing. Werner Teussel Wohnhaft in Deutschland, D- 85 22 1 Dachau, Augustenfelder Str. 35. Für die weitere vorgangsweise würde ich Empfehlen, dass Sie gemeinsam einen Brief an Hr. Ing Teussel schreiben und um Genehmigung ersuchen um Anbringung der Gedenktafel. Für weitere Unterstützung stehe ich Ihnen gerne zur Verfügung. Freundliche Grüße Mag. Andreas Molnar.“

- 10 Graz, 15. April 2008

Herrn Ing. Werner Teussel, Augustenfelder Straße 35, 85221 Dachau, Deutschland

Betreff: „Haus Merangasse 24, Graz, Gedenktafel Nobelpreisträger Ivo Andrić“

Sehr geehrter Herr Ingenieur, ich erlaube mir, mich an Sie im Zusammenhang mit Ihrem Haus in der Grazer Merangasse Nr. 24 zu wenden und möchte mich bei dieser Gelegenheit kurz vorstellen. Mein Name ist Branko Tošović, ich bin ordentlicher Professor am Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz und Inhaber des Lehrstuhls für slawische Sprachwissenschaft. Im Rahmen meiner wissenschaftlichen Aktivität an genanntem Institut fungiere ich seit 2006 als Leiter des Projektes „Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen“, an dem sich zahlreiche WissenschaftlerInnen aus dem südosteuropäischen Raum beteiligen.

Im April des vergangenen Jahres fand in Graz ein großes internationales Projekt-Symposium mit über 60, vorwiegend aus Bosnien und Herzegowina, Kroatien und Serbien stammenden TeilnehmerInnen statt, für die ein Empfang beim Grazer Bürgermeister Mag. Siegfried Nagl organisiert wurde. Im Zuge einer im Vorfeld durchgeführten, eingehenderen Beschäftigung mit den zu allen Zeiten eng verwobenen Beziehungen zwischen den Staaten Südosteuropas und der steirischen Landeshauptstadt bin ich dabei auf ein Detail gestoßen, dass mir überaus bemerkenswert erschien: Anhand von historischen Dokumenten habe ich festgestellt, dass der Nobelpreisträger Ivo Andrić, der im Jahre 1924 in Graz das Studium der Slawistik und Philosophie abschloss, in seinen Jahren als Student im Haus Merangasse 24, 1. Stock, wohnhaft war.

In den späten 1920er Jahren sollte Andrić im diplomatischen Dienste, nämlich als Vizekonsul des damaligen Königreiches der Serben, Kroaten und Slowenen, nochmals nach Graz zurückkehren. Nach

око три мјесеца, а одговора није било. Онда сам замолио Арна Вониша да за сваки случај провјери да власник није случајно у Грацу. Немало смо се изненадили када смо га одмах добили на телефон. Рекао је да се све вријеме налазио у Merangasse 24, да ту (а у Њемачкој) сада живи и да стога није добио моје писмо. Предложио сам да га посјетимо и да му све објаснимо, са чине се сложио. Вернер Тојсел нас је љубазно примио, показао кућу, велико двориште, архитектонски план зграде који се више пута мијењао. У писменој сагласности пристао је 6. августа 2008. да се плоча постави на његовој згради, али је тражио да се не спомиње ни Андрићево поријекло, ни Андрићева национална припадност. Такође није прихватио да стоји двојезичан натпис типа „In diesem Haus wohnte Nobelpreisträger Ivo Andrić (1892–1975) in den Jahren 1923–1924. – У овој кући је од 1923. до 1924. становао нобеловац Иво

Beendigung seiner diplomatischen Aktivitäten widmete sich Ivo Andrić der Literatur, wobei dieses sein Schaffen mit der Verleihung des Literatur-Nobelpreises in erster Linie für seinen Roman „Die Brücke über die Drina“ im Jahre 1961 seinen Höhepunkt fand. Nach Rücksprachen mit VertreterInnen der Grazer Stadtregierung betreffend den Graz-Aufenthalt dieser bedeutenden und allseits respektierten Persönlichkeit wurde schließlich die Erkenntnis gewonnen, dass die Stadt Graz an keinem öffentlichen Ort des Lebens und Wirkens Ivo Andrićs gedenkt. Ich habe dies zum Anlass genommen, um beim Bürgermeister persönlich den Wunsch zu deponieren, ein Zeichen der Erinnerung an diesen Nobelpreisträger zu errichten, wobei mir das Anbringen einer Gedenktafel am Haus Merangasse 24 als würdigstes und geeignetstes Symbol erschien. Mittlerweile hat auch der Bürgermeister der Stadt Graz dieser Idee seine Unterstützung zugesagt und mich zur Abklärung der weiteren Vorgangsweise an Sie, sehr geehrter Herr Ing. Teussel, als Hausbesitzer verwiesen. Meine konkrete Frage an Sie würde nun lauten, ob Sie sich prinzipiell mit dem Vorhaben einverstanden erklären könnten, der Errichtung einer Gedenktafel für Ivo Andrić an Ihrem Haus in der Merangasse 24 zuzustimmen? Dazu sei angemerkt, dass die Wahl des Textes und die Kosten für die Anfertigung der Tafel der Stadt Graz und meiner Person obliegen würden, wobei ich Sie selbstverständlich über all diese Arbeitsschritte laufend informieren würde. Abschließend möchte ich Sie ersuchen, mir Ihre diesbezügliche Meinung mitzuteilen und Ihre – sei es positive oder negative – Entscheidung in dieser Angelegenheit zu übermitteln. Mit freundlichen Grüßen Branko Tošović

Андрић (1892–1975).“¹¹ Са овом позицијом упознао сам Задужбину Иве Андрића, као носноца пишчевих ауторских права, која је, уз извјесно оклијевање, прихватила оба приједлога власника стана.¹² Коначни текст је гласио: „In diesem Haus wohnte in den Jahren seines Studiums an der Karl-Franzens-Universität Graz von 1923 bis 1924 der Literatur-Nobelpreisträger Ivo Andrić (Travnik 1892 – Belgrad 1975), у преводу „У овој кући становао је од 1923. до 1924. године током свога студија на Универзитету 'Карл Франц' у Грацу добитник Нобелове награде за књижевност Иво Андрић (Травник 1892 – Београд 1975)“. На тај начин су биле отклоњене све формалне препреке за постављање спомен-плоче. Али тиме није све било завршено. Који дан прије откривања плоче сазнао сам да је већ монтирана па сам отишао сам да погледам. Изненадио сам се када сам видно да је постављена прилично високо тако да се текст тешко читао. Пошто нисам био задовољан, упутио сам б.

- 11 Његова сагласност гласи: „B e t r e f f : Einverständniserklärung zur Anbringung einer Gedenktafel für den Nobelpreisträger Ivo Andrić am Haus Merangasse 24, Graz
Sehr geehrte Herren, Durch meine Unterschrift erkläre ich, Ing. Werner Teussel, mein Einverständnis zur Anbringung einer aus Stein gefertigten Gedenktafel für den Nobelpreisträger Ivo Andrić am Hause Merangasse 24 in 8010 Graz, das sich in meinem Besitz befindet. Der Tafeltext wird in einer Absprache zwischen der Stadt Graz und der Ivo-Andrić-Stiftung in Belgrad als Inhaber der Autorenenrechte festgelegt und beinhaltet auf meinen Wunsch hin keine nationale Zuordnung der Person von Ivo Andrić. Mit freundlichen Grüßen Ing. Werner Teussel“

Превод: Предмет: Сагласност за постављање спомен-плоче Иву Андрићу у кући која се налази у улици Merangasse 24, Graz
Поштована господо! Ја, инж. Вернер Тојсел, потврђујем својим потписом сагласност за постављање камене плоче за нобеловца Ива Андрића у кући смјештеној у Merangasse 24, Грац која се налази у моме власништву. Текст на плочи биће утврђен у договору између Скупштине Граца и Задужбине Иве Андрића као носноца ауторских права те не треба да указује на било какву личну националну припадност Ива Андрића. Језик текста на плочи: само њемачки. Срдачан поздрав! Инж. Вернер Тојсел“

- 12 „[...] сагласни смо са предложеним текстом за спомен-плочу која ће бити постављена на кући у којој је Андрић живео у Грацу од 1923–1924. године“ (e-mail од 5. септембра 2008).

октобра 2008. године градоначелнику е-mail и замолио да се спомен-плоча спусти мало ниже.¹³ Одговорио ми је Петер Грабенсбергер и саопштио да то није могуће, јер је власник у консултацијама са архитектом изабрао висину

13 „Sehr geehrter Herr Bürgermeister! Sehr geehrte Damen und Herren! Der Besitzer des Hauses Merangasse 24, Herr Ing. Werner Teussel, teilte Ende letzter Woche mit, dass die Gedenktafel für Ivo Andrić bereits an seinem Haus montiert worden sei. Ich habe sie mir nun angesehen und war etwas erstaunt: Sie wurde derart hoch montiert, dass es beinahe unmöglich ist, die Aufschrift zu lesen. Dazu sind auch die Buchstaben ziemlich klein. Ich nahm einen Fotoapparat, hielt ihn über mich (bei meiner Größe von 1,82), und auf dem erhaltenen Bild konnte ich den Text kaum lesen. D. h. auch in dieser Position, höher als die menschliche Größe, kann man den Text nur schwer entziffern. Auf dem Bild unten sehen Sie, wie die Tafel aus ungefähr zwei Metern Höhe aufgenommen aussieht.

Ich möchte hinzufügen, dass sich die Andrić-Gedenktafel hinsichtlich ihrer Lesbarkeit deutlich von der einige Meter weiter links befindlichen Gedenktafel unterscheidet (auf dieser sind die Buchstaben größer, und sie wurde in Augenhöhe montiert).

Angesichts dessen, dass die Enthüllung der Tafel am Donnerstag stattfindet, bitte ich Sie, schnell etwas zu unternehmen. Weil die Schriftgröße nun wahrscheinlich kaum mehr geändert werden kann, besteht die einzig reale Möglichkeit darin, die Tafel soweit abzusinken, dass der Text normal und ohne Anstrengung gelesen werden kann.

Meiner Meinung nach ist es völlig unlogisch und kontraproduktiv, eine Gedenktafel so zu montieren, dass ihr Text kaum erahnt werden kann. In die Realisierung all dessen wurde genügend Arbeit, Zeit und Geld investiert, und es wäre wirklich schade, wenn das Endprodukt seinen Sinn nicht erfüllt.

Ich möchte daran erinnern, dass bei der Enthüllung der Tafel auch Vertreter der Ivo-Andrić-Stiftung zugegen sein werden, die die Erlaubnis zur Anbringung der Tafel erteilten. Und weil ich annehme, dass auch sie mit dem, was sie sehen werden, nicht zufrieden sein werden, wäre es gut, bereits jetzt Unannehmlichkeiten mit dem Inhaber der Autorenrechte von Ivo Andrić aus dem Weg zu gehen.

In dieser Situation, die rasches Reagieren erfordert, kann ich nur eines vorschlagen: die Tafel abzusinken und bis zur Enthüllung am 9. Oktober um 9.00 Uhr zu verhüllen.

Abschließend möchte ich mein Bedauern zum Ausdruck bringen, dass bei der Anfertigung der Buchstaben (insbesondere von deren Größe) und der Montage der Gedenktafel an der Fassade niemand mit mir, als Initiator dieser Idee, in Kontakt getreten ist. Mit freundlichen Grüßen Branko Tošović“

те се то мора поштовати.¹⁴ Био сам немоћан па ми је једино преостало да истога дана информисем Задужбину

14 „Sehr geehrter Herr Universitätsprofessor, Sie selbst haben im Zusammenhang mit der Gedenktafel auf dem Haus Merangasse 24 von Anbeginn mit verfolgen können, dass alle, die an dieser Würdigung interessiert und beteiligt waren und sind, letztlich konkret vom Wollen und Nichtwollen des Hauseigentümers Merangasse 24 abhängig sind. Ich erinnere daran, dass Sie auf Ihr Schreiben hin zuerst nicht einmal eine Antwort bekommen haben.

Herr Mag. Bernd Liebl hat sich als Referent des zuständigen Kulturamtes sehr intensiv eingebracht, der tatsächliche Ort des Affichierens wurde aber ausschließlich von Herrn Ing. Werner Teussel bestimmt, ihm gehört das Haus und damit auch die Außenwand, auf der die Tafel befestigt ist. Er hat vor den Mitarbeitern der Firma und vor Herrn Mag. Liebl jeden Millimeter der tatsächlichen Ausrichtung vorgegeben. Eine der Befürchtungen des Hauseigentümers war auch, dass die Tafel, sollte sie aus seiner Sicht zu niedrig hängen, einem Vandalenakt ausgeliefert sein könnte. Ich wiederhole nochmals: Wir mussten dies akzeptieren.

Ich ersuche Sie daher sehr eindringlich, dem Kulturamt als der umsetzenden Abteilung diesen positiven Gestaltungswillen zuzugestehen. Wir haben auch über diese Zuständigkeit hinaus sehr, sehr gerne dazu beigetragen, bei der Aufstellung der Büste im Universitätsbereich beratend zur Verfügung zu stehen. Herr Mag. Bernd Liebl hat sich auch dort bei der Gestaltung des Sockels fachlich eingebracht, obwohl wir nicht als Auftraggeber verantwortlich waren. Herr Mag. Arno Wonisch, der persönlich anwesend war, wird sicher bezeugen können, wie weit diese Vermittlungstätigkeit gegangen ist.

Da Sie gerade bei der Gedenktafel auf dem Haus Merangasse 24 erneut Herrn Bürgermeister alleine kontaktiert haben, erinnere ich nochmals daran, dass der Kulturreferent der Stadtregierung, Herr Stadtrat Dr. Wolfgang Riedler, es war, der veranlasst hatte, in dem ihm überantworteten Budget die Kosten für diese Ehrentafel abzudecken. Ich leite daher diese Korrespondenz auch an ihn weiter.

Zusammenfassend hoffe ich doch mit dem Kulturamt bewiesen zu haben – und ich erinnere hier weiters an die Abwicklung der von Frau Stadträtin Maga Eva-Maria Fluch genehmigten Publikationsförderung –, dass wir uns redlich und bestmöglich bemüht haben, zum Gedenken an den großen Nobelpreisträger in Graz beigezufragen. Möge das Gesamte und nicht ein von uns allen so nicht gewolltes, aber nicht vermeidbares Detail im Rückblick gesehen werden.

Die Tafel selbst mit ihrer Schrift zeugt ganz sicher von guter Handwerkskunst. Sie wurde den Bestimmungen des Platzangebotes am Hause entsprechend konzipiert, d.h. sie hat sehr bewusst eine Größe von 50 x 90 cm. Die gewählten Maße stimmen mit dem Gesamtbild hin zum Hauseingang und dem Fenster überein.

Иве Андрића о томе и да сугеришем да током симпозијума, када ће бити откривена плоча, њени представници оцијене позицију и, евентуално, реагују.¹⁵

На 106. рођендан Ива Андрића (9. октобра 2008. године) откривена је спомен-плоча на згради у којој је Андрић становао (Merangasse 24, први спрат) уз присуство градоначелника Граца Сигфрида Нагла (Siegfried Nagl), ректора Алфреда Гучелхофера (Gutschelhofer), руководиоца Одјељења за културу Скупштине Града (који је издвојио финансијска средства за постављање плоче) Волфганга Ридлера (Wolfgang Riedler), представника покрајинске власти, професора универзитета, привредника, културних радника и студената.

4. Друга иницијатива на самоме почетку Пројекта односила се на постављање бисте Ива Андрића испред зграде у којој се налази Институт за славистику (Merangasse 70). Идеја о постављању бисте у пријестоници Штајерске потекла је од стране Генералног конзулата Србије у Грацу (конкретно посљедњег конзула Соње Асановић-Тодоро-

вић), а настављена и завршена у сарадњи са нама (Арном Вонисем и Бранком Тошовићем). Од стране Универзитета, Конзулата и Андрићеве Задужбине прихваћен је мој приједлог да се биста постави испред ове зграде, јер је Иво Андрић на Универзитету „Карл Франц“ 1924. године одбранио докторску дисертацију. Биста је откривена 10. октобра 2008. То је учинила проректор Универзитета за међународну сарадњу проф. др Роберта Мајерхофер (Maierhofer) уз присуство представника власти Штајерске, Граца и Универзитета. Аутор бисте је Драган Николић из Београда (попреје је настало 1989. године). Биста је добијена од Скупштине Београда, посредством Задужбине Иве Андрића.

У пословима око бисте било је мање проблема него са спомен-плочом, јер је значајан дио посла и обавеза преузела на себе конзулица Соња Асановић-Тодоровић (посебно у договарању са Ректоратом). На ту активност негативно се одразила одлука Владе Србије из јуна 2008. године да се затвори генерални конзулат Републике Србије у Грацу, што је нешто касније и учињено. Тиме су сви послови око постављања бисте пали на Арна Вониша и мене. Биста тешка око 80 килограма пребачена је из Конзулата у мој кабинет, гдје је остала све до отварања 10. октобра 2008. Највише времена утрошено је на усаглашавање текста на постаменту. Због тога смо Арно Вониш и ја, читав јули, август и септембар имали интензивну е-mail преписку, усмене контакте и телефонске разговоре. Прво су вицеректор за међународну сарадњу Роберта Мајерхофер (Maierhofer) и конзул Соња Асановић-Тодоровић саставиле пробну верзију, која је затим упућена Задужбини Иве Андрића и одређеним структурама на Универзитету у Грацу. Задужбина је предлагала да стоји „српски писац Иво Андрић“, како је писало у нацрту текста, док је са аустријске стране сматрано да то не треба да пише (такав став заузео је Институт за славистику на састанку којем нисам присуствовао нити се било ко са мном прије или послје о томе консултовао). Након обављених консултација Ректорат је послао Задужбини нову верзију. Најзад, Задужбина је 5. септембра 2008. године саопштила путем е-mailа да је сагласна

Mit freundlichen Grüßen für den Stadtsenat: Dr. Peter Grabensberger (Abteilungsmitglied) Stadt Graz Kulturamt [...]"

- 15 „Поштовани професоре Палавистра! Поштовани господине Драгољовићу! Желио бих Вас обавијестити да је спомен-плоча Иву Андрићу прије три дана постављена на згради у којој је он становао. Међутим, нисам задовољан њеном позицијом јер је сувише високо постављена па се текст може врло тешко читати. Стога сам јутрос (6. 10. 2008) упутно градоначелнику Граца и одговорним лицима из Скупштине Граца е-mail са молбом да се плоча спусти нешто ниже како би се могло нормално читати. На жалост, добио сам одговор у коме се, између осталог, истиче да је о томе власник куће одлучивао и да Скупштина града не може ништа да предузме. Молим Вас да све ово узмете у обзир и да, ако budete сматрате сврсисходним, заузмете одговарајућу позицију. Можда би најбоље да проф. Вучковић и госпођа Ђукић-Перишић, који ће бити на Симпозијуму посвећеном И. Андрићу 9. и 10. октобра 2008, сами/лично оцијене да ли плоча одговара критеријима и захтјевима Задужбине па да се тек након њиховог повратка у Београд, уколико буде неопходно, реагује. Срдачан поздрав! Бранко Тошовић“. Напомена: у овоме е-mail-у и неким другим стављени су дијакритички знаци за слова ч, ђ, ж, ш, щ, који су у електронској пошти изостављени (такође су поправљене мање штампарске грешке).

са понуђеним текстом¹⁶ па сам о томе одмах информисао вицеректора за међународну сарадњу.¹⁷

5. Почетком октобра 2008. објављена је књига *Нобеловац Иво Андрић у Грацу* (аутор Бранко Тошовић, издавачи Институт за славистику Универзитета у Грацу и Београдска књига, 632 стр.). У њој је детаљно представљен боравак И. Андрића у Грацу од јануара 1923. до октобра 1924. године. У књизи се налазе Андрићев текстови настали или први пут објављени у то вријеме и то паралелно у оригиналу и преводу. Књига је подијељена на сљедеће тематске цјелине: Иво Андрић у Грацу, Андрићев научни радови, Андрићева књижевна дјела, Андрићев публицистички текстови, Андрићева преписка. Слиједе изводи из докторских радова о Иву Андрићу одбрањених на Универзитету „Карл Франц“ у Грацу. На крају се даје попис превода Андрићевих текстова на њемачки језик, а такође био- и библиографски подаци. Сви текстови упарени су у двије језичке верзије, тако да се може пратити однос оригиналне и преведене ријечи, што ће представљати користан материјал како за контрастивна истраживања тако и за едукацију. Ради прикупљања грађе за књигу и друге дијелове пројекта „Andrić-Initiative“ аутор књиге боравио

16 „Поштовани господоне Тошовићу, сагласни смо да се испод бисте Иве Андрића уреже текст који је наведен у писму проф. Roberte Maierhofer од 6. августа 2008. године [...] Примите срдчане поздраве. Драган Драгојловић, управник“.

17 „Sehr geehrte Frau Vizerektorin Maierhofer, sehr geehrte Frau Doktor Leutloff, ich habe eben nach einem zuvor geführten Telefongespräch mit Herrn Dragan Dragojlovic, Vorsitzender der Ivo-Andrić-Stiftung in Belgrad, ein E-Mail erhalten (Übersetzung und Originaltext siehe ganz unten), in dem er im Namen der Stiftung sein Einverständnis für den Büstentext schriftlich zum Ausdruck bringt. Vor zwei Minuten haben Sie eine Kopie meines Antwort- und Dankesmails an die Andrić-Stiftung erhalten. Es handelt sich dabei um folgenden Text für die Vorder- und Rückseite der Büste (entspricht exakt Ihrem Vorschlag aus dem Brief vom 6. August 2008) – Vorderseite: *Ivo Andrić (Travnik 1892, Belgrad 1975), Schriftsteller und Literaturmehrbelpreisträger, der am 13. Juni 1924 an der Karl-Franzens-Universität Graz promovierte*, Rückseite: *Die Aufstellung der Büste wurde vom Generalkonsulat der Republik Serbien in Zusammenarbeit mit der Karl-Franzens-Universität und der Stadt Graz initiiert. Mit freundlichen Grüßen Branko Tosovic*“

је у низу библиотека, архива, тражио материјал у музејима, антикварницама и продавницама Граца, Београда, Мостара, Сарајева, Загреба, Скопја, Марибора. Дно материјала нашао је у Одјелу за посебна издања Библиотеке Универзитета „Карл Франц“ у Грацу, Архиву града Граца, Задужбини Ива Андрића у Београду, Музеју Ива Андрића у Београду, Музеју књижевности Босне и Херцеговине у Сарајеву, Земаљском музеју у Сарајеву, Музеју Сарајева, Архиву града Сарајева и Првој гимназији у Сарајеву. Скупштина Граца је финансијски подржала припрему и издавање ове публикације.

Књига је представљена (1) у Београду 15. децембра 2008. у просторијама Просветне заједнице Србије (говорили су Дарко Танасковић, Милош Јевтић и аутор), (2) на Универзитету у Бањалуци 6. априла 2009 (учествовали су Бранко Милановић, Мирјана Влајисављевић, Арно Вонши и аутор) и (3) на Универзитету „Демал Биједић“ у Мостару 9. априла 2009 (декан Факултета хуманистичких наука Ибрахим Кајан отворио је промоцију, а затим су говорили Арно Вонши и аутор). Што се тиче Мостара, било је и мале симболике јер је септембра 1973. године Андрићу додијељена Златна плакета тога града, а мало даље, у Почитељу, добио је повелу Умјетничке колоније.¹⁸

Промоција у Бањалуци одржана је под утиском прве вјести које смо прочитали када смо ушли у Босну и Херцеговину 6. априла. На насловној страни Гласа Српске, који излази у Бањалуци, стајало је „Нобеловац Иво Андрић проглашен четничким идеологом“, а на четвртој је писало: „У хутби (молитви) која је у петак одржана у цамнији Краља Фахада у Сарајеву хатиб Незим Халиловић Мудерис назвао је нобеловца Иву Андрића четничким идеологом [...]“.

18 У разговорима прије путовања о томе да се презентација књиге „Нобеловац Иво Андрић у Грацу“ одржи и на Филозофском факултету у Сарајеву речено је да Андрић није на њему пожељан (дакле, у граду Андрићеве младости, у граду о коме је нобеловац тако лијепо писао, у коме се налази оригинал романа *На Дрини ћуприји* и у коме је некад нобеловац дочекиван као председник државе).

Након промоције у Бањалуци Арно Воиш и ја посјетили смо 7. априла спомен-музеј Ива Андрића у Травнику и са директором Енесом Шкргом разговарали о сарадњи. Сутрадан смо боравили у Сарајеву и у Архиву града упознали се са документацијом о боравку Ива Андрића у овом граду током школовања.

Током боравка у Сарајеву двије су ствари биле нешто ново. Прво, у Музеју Младе Босне, који је преименован у Музеј Сарајева нема више ни слике Ива Андрића нити помена о његовој повезаности са том организацијом (представљање атентата и Младе Босне сада је потпуно ново у односу на оно до 1992. године). Друго, отишао сам на трг испред Свјетлости (који сада носи име Алије Изетбеговића) да фотографишем Андрићеву бисту за сајт пројекта „Andrić-Initiative“. На велико изненађење она је била готово потпуно заклоњена кућицом у облику бијеле коцке. Са лијеве стране стајале су двије тезге на којима је писало „Кантон Сарајево: Министарство за околиш...“. Пошто сам ово сматрао културним скандалом, упутио сам писмо министру за науку и културу Сарајевског Кантона Сафету Кешу и градоначелнику Алији Бехмену, у којем сам замолио да се нешто предузме како би био омогућен несметан прилаз Андрићевој бисти.¹⁹ На жалост, све до данас од министра

19 Грац, 18. април 2009. године Градоначелнику града Сарајева проф. др Алија Бехмен grad@sarajevo.ba

Министру за образовање, науку и културу Кантона Сарајева мр Сафету Кешу safet.keso@ks.gov.ba

Поштовани господине градоначелниче! Поштовани господине министре!

Обраћам Вам се као руководиоца међународног пројекта „Andrić-Initiative: Иво Андрић у европском контексту“ (2007–2015).

У оквиру овогодишњих активности на пројекту посјетио сам од 6. до 10. априла 2009. године, заједно са колегом Арном Воишем из Института за славистику, нека мјеста у БиХ везана за живот и рад Ива Андрића (Травник, Сарајево, Мостар). У исто вријеме на Универзитету у Бањалуци и Универзитету „Демал Биједић“ у Мостару одржана је промоција моје књиге „Нобеловац Иво Андрић у Грацу“ (Грац, 2008, 634 стр.). Током боравка у Сарајеву поклонио сам ову публикацију Музеју књижевности БиХ, у коме сам прошле године прикупљао грађу, и Архив Сарајева, који ми

нисам добио никакав одговор. Умјесто градоначелника написао ми је e-mail 29. априла 2009. године сајетник

је ставио на располагање документацију везану за Андрићево школовање. Боравећи у Сарајеву такође сам имао контакте са пријављеним учесницима симпозијума „Андрићев грачки опус“, који ће се одржати у Грацу 9. и 10. октобра 2009.

Све ове пријатне и веома корисне сусрете помутила је једна ствар због које Вам се на овај начин обраћам. Наиме, боравећи у Сарајеву, отишао сам на трг испред Свјетлости да сликам Андрићеву бисту за сајт пројекта „Andrić-Initiative“ (http://www.gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/0.Projektarium/Projekte/Andric_Initiative/Andric_Initiative_Index.html). Немало сам се изненадио када сам видио да је она готово потпуно заклоњена кућицом у облику бијеле коцке. Осим тога, с лијеве стране стајале су тога дана тезге на којима је писало „Кантон Сарајево: Министарство за околиш...“ и које су с лијеве стране такође блокирале поглед на бисту.

На фиксираним блоку налази се натпис: *Пред Вама су 2 m³ леда, заштићеног термоизолацијом по строгом стандарду пасивне куће. Слједи питање: Колико ће леда остати? Прецизније: Колико ће леда остати до 09. 06. 2009. када ће се уклонити термоизолација око ледене коцке?*

Из онога што пише на забетонираној коцки стоји да се ради о реклами термоизолационе фасаде која би требало све до јуна да штити лед од топљења.

Направно сам више фотографија ове чудне комбинације бисте и рекламног објекта те ставио слике на сајт Пројекта „Andrić-Initiative“ па их и ви можете погледати на линку: http://www.gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/0.Projektarium/Gallery/main.php?g2_itemId=2439

Који стотинак метара даље налази се (у Музеју књижевности БиХ) оригинал романа *На Дрини ћуприја* и наливперо које је Андрић поклонио. Иза овог дијела долази простор који је писац тако лијепо описао и који представља симбол међуетничке и вјерске толеранције становника Сарајева: цамија, катедрала, црква и синагога. А свега педесетак метара према Миљачки стоји Прва гимназија, коју је Андрић похађао од 1903. до 1911. Мало даље лежи старо муслиманско гробље, које је Андрић бираним и упечатљивим ријечима осликао.

Сматрам да заклањање рекламном коцком бисте најпознатијег писца са подручја бивше Југославије није примјерено ни чињеници да је значајан дио Нобелове награде Андрић поклонио Библиотечком фонду БиХ. Мислим да ово не заслужује писац који је увијек радо долазио у Сарајево (одсједајући ту мало даље, у једној те истој соби хотела Европе) и за које је изрекао ону чувену мисао: да то је град у правом смислу ријечи.

градоначелника за информисање Емир Суљагић.²⁰ Нисам био сасвим задовољан оним што сам прочитао па сам истог дана одговорио.²¹ На то је госп. Суљагић реаговао 4. маја 2009. године.²² Ова краћа преписка завршена је мојим

Овакав однос не би био примјерен ни да се рекламни блок појавио испред бисте Мака Диздара, Скендера Куленовића, Меше Селимовића..., које се налазе ту близу.

Пошто ово сматрам културним скандалом, обраћам Вам се са молбом да иницирате или предумете мјере којима би приступ бисти нобеловца био поново омогућен и она била доступна свима онима које желе да је погледају или да јој приђу.

Копија овог писма упућена је свим учесницима на пројекту „Andrić-Initiative“.

Срдачан поздрав!

Бранко Тошовић

20 „Поштовани господине Тошовићу, у вези с писмом које сте нам упутили путем e-maila желим Вас обавјестити да Трг Ослобођења–Алија Изетбеговић није у надлежности Града Сарајева, те да Градска управа не издаје одобрења за кориштење јавних површина. Градска управа ће се обратити надлежној општини, у овом случају Стари Град и указати на неприличну инсталацију постављену пред бисту Иве Андрића. То је нажалост све што у овом тренутку можемо учинити због изразито ограничених овласти. С поштовањем, Емир Суљагић“

21 „Поштовани градоначелниче! Хвала на (посредном) одговору. Нисам очекивао само формално реаговање (просљеђивање мога писма Општини Центар), него суштинско, јер сам сматрао да се не ради искључиво о обичној (административној) компетенцији и/или ограничењу овласти у форми (не)одобравања нечега, већ о стварима битним за репутацију читавог града. Није логично да само општина одговара за оно што је од ширег градског интереса. У овом случају ради се о бисти чувеног писца, још и Нобеловца, којој је (колико сам могао видјети и процијенити) свјесно онемогућен приступ забетонираним блоком. Сматрам да ни у једном граду, а поготово пријестоници какво је Сарајево, не би требало ледити погледе пис(а)ца рекламним сантама. Срдачан поздрав! Бранко Тошовић“.

22 „Поштовани господине Тошовићу, прије свега и тек ради записника, инсталација о којој је ријеч, а која уистину вријеђа (иако не само) очи је у надлежности Општине Стари Град. И док се и Градоначелник (а ако то нешто значи и ја особно) слаже с Вама, бојим се да су Граду руке у том смислу везане. Као што сам навео и у ранијем писму, овласти Града Сарајева су оснивањем Кантона Сарајево и цијелог низа одлука усвојених још прије више од десет година сведене на минимум, а институцији Гра-

одговором истог дана.²³ У датом тренутку (31. мај 2009) није ми познато да ли је Скупштина града Сарајева ништа конкретно предузела нити је ли Општина Центар на било који начин реаговала.

6. Од активности у 2009. години треба споменути по-сјету Арна Вониша и Бранка Тошовића 28. маја мариборском затворском простору, у којем је Андрић тамновао од 1914. до марта 1915. године. Пошто смо жељели да добијемо на увид документе који се односе на његово заточеништво у то вријеме, обратили смо се 12. маја 2009. године Покрајинском архиву Марибор са молбом да их погледамо. Одговорили су 13. маја да они ништа немају нити знају у којој је ћелији Андрић био заточен па су нас

да додијељена тек репрезентативна улога. О нелогичностима у политичком устроју не само државе БиХ, него и Федерације и Кантона вјероватно не вриједи трошити ријечи. Ова градска власт је спремна поднијети одговорност у оквиру овласти које име, али не можемо бити одговорни за ствари на које можемо утицати онолико колико – да сада будем баналан – и Ви. У сваком случају, ја ћу градоначелнику Бехмену предочити нашу преписку и сигуран сам да ће он искористити ако ништа друго, ауторитет који има – а то је све што му је на располагању – да се наложи да се сличне ствари барем не дешавају у будућности. Искрено, Емир Суљагић“.

23 „Поштовани колега Суљагићу! Хвала на брзом одговору. Мени је потпуно разумљиво све ово о чему пишете, али сматрам да би требало да се у јавности чује мишљење и оних који (формално) не одлучују, прије свега Градске управе, односно градоначелника. Сада се ово дешава са Андрићем (Андрићевом бистом), а следећи пут то може бити и неко други. Сарајево у свијету познати град те му овакве ствари нису потребне нити му иду у прилог, поготово у контексту прикључивања БиХ Европској Унији. Туристичка сезона је већ почела и, вјероватно, би неки од посјетилаца радо хтјели погледати бисте познатих писца БиХ на тргу испред Свјетлости. А онај најпознатији од њих је скривен пола метра или метар иза неке рекламе. Како то странци (између осталог) могу протумачити? Сарајево је довољно велик град да се за такво оглашавање нађе погодније мјесто, мјесто које неће нарушавати достојанство умрлог умјетника. И још нешто: све ово Вам пишем и због тога што сам највећи дио живота и рада провео у граду на Миљаци, што сам на више начина везан за њега те што (и из тог разлога) не могу бити равнодушан у вези са овим културним скандалом. Срдачан поздрав! Бранко Тошовић“

uputili na Republički arhiv u Ljubljani. Međutim, i od republičkog arhiva dobili smo odgovor da ne raspolažu traženim dokumentima.²⁴ U drugom e-mailu istog dana savjetovali su da se obratimo Arhivu Republike Slovenije, što smo odmah i učinili. Odgovorili su 18. maja da se u Arhivu čuva građa iz Muške kazniionice Maribor (pod brojem AC1545), ali samo za period od 1931. do 1940.²⁵ Materijal je sortirani po abecednom redu, postoji slovo A, ali dosijea za Iva Andrića nema. Iz Arhiva Slovenije dobili smo 22. maja 2009 dodatnu informaciju o onome čime raspolažu.²⁶

24 „Spoštovani gospod profesor! Naša direktorica dr. Slavica Tovšak mi je posredovala Vašo elektronsko pošto, ker sem v arhivu odgovorna za fonde s področja pravosodja Pokrajinski arhiv Maribor res hrani gradivo bivše Moške kaznilnice Maribor, ki ga je pridobil takrat, ko se je kazenski zavod iz Maribora preselil v Dob pri Mirni. Gradivo, ki je bilo v zelo slabem stanju, je danes popisano, v popisu so vsi osebni spisi kaznjencev, ki so se ohranili. Nekaj spisov se je pred predajo v arhiv raztrgalo in izgubilo, znano pa je tudi, da so za nekatere pomembne kaznjence spise že odnesli predstavniki drugih ustanov, ki so se ukvarjale z novejšo zgodovino, zlasti z zgodovino delavskega in komunističnega gibanja. Iz teh razlogov v fondu Moška kaznilnica Maribor nimamo osebnega spisa za Iva Andrića, žal pa ne razpolagamo z nobenimi pisnimi podatki o tem, kam vse je šlo gradivo iz Moške kaznilnice Maribor, preden ga je prevzel arhiv. Ob preselitvi iz Maribora je tedanje kazenski zavod odpeljal s seboj tudi glavno knjigo, v katero so vpisovali kaznjence ob prihodu v kaznilnico. Danes je za kazenski zavod v Dobu pri Mirni prisoten Arhiv republike Slovenije. Če Vas zanima glavna knjiga kaznjencev in morebitne dokumentacije o usodi dokumentov, Vam predlagam, da se obrnete na Arhiv republike Slovenije, Jezdarska 1, Ljubljana. Če glavne knjige kaznjencev še nimajo, Vam bodo lahko svetovali, kako priti v stik s kazenskim zavodom v Dobu. Lep pozdrav Emica Ogrizek, arhivska svetovalka“

25 „Spoštovani, V Arhivu Slovenije hranimo del gradiva Moške kaznilnice Maribor (AS1545) vendar le za obdobje 1931–1940. Svetujemo Vam da se za morebitne informacije o iskanem gradivu obrnete še na Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7 kjer tudi hranijo del gradiva omenjenega fonda. S spoštovanjem, Branko Radulović“

26 „MINISTARSTVO ZA KULTURO, ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE, 1127 Ljubljana, Zvezdarska 1, Slovenija, p.p.21, Tel.: + 386 (1) 24 14 200; fax: + 386 (1) 24 14 269; e-mail: ars@gov.si; http://www.gov.si/ars, Številka: 62530-131/2009/2. Datum: 22.05.2009
ZVEZA: Vaš dopis po elektronski pošti z dne 13. 5. 2009

Iz ove preписке, посебно из е-maila од 14. маја Покрајинске архиве,²⁷ употпунили смо слику о мариборској тамници. Она се налази на десној обали Драве. Почела је са радом 1898. и представљала је најмодернији објекат такве врсте у тадашњој монархији. Била је направљена у облику звијезде, што је одговарало потребама надзора

S poročamo Vam, da Arhiv Republike ne hrani gradiva iz katerega bi bili direktno razvidni podatki o zgoraj imenovanemu, Ivu Andriću. Pregledali smo fond SI AS 1545 Moška kaznilnica Maribor. Nekaj gradiva se hrani v naši dislocirani enoti, nekdanjem Arhivu CK ZKS na Kongresnem trgu 1 v Ljubljani, večji del pa v Arhivu RS na Zvezdarski 1. V gradivu nekdanjega Arhiva CK ZKS so samo podatki, povezani z komunisti med leti 1931 do 1939. Gradivo, ki je v Arhivu RS pa so dosjeji zapornikov, ki sodijo v časovno okvir med leti 1920 pa do 1944. Urejeni so po abecednem vrstnem redu, črke A je npr.: skoraj tri arhivske škatle vendar dosjeja Iva Andrića ni med njimi. Zgoraj navedeno gradivo in seveda tudi drugo arhivsko gradivo, ki ga hrani Arhiv RS, si lahko ogledate v čitalnici Arhiva RS na Zvezdarski 1 v Ljubljani, ki je odprta v ponedeljek, torek, četrtek od 8. do 15., v sredo od 8. do 16.30 in v petek od 8. do 14. ure; s tem da se mora gradivo naročiti vsaj en dan prej (osebno, pisno, lahko tudi po telefonu, faksu, ali E-mailu), pripomočkov za uporabo (npr.: popisi, sezname, vodniki, inventarji ...) pa Vam ni treba vnaprej naročiti in so Vam na razpolago že ob obisku v čitalnici in lahko že takoj preverite, če se še kje nahajajo podatki, ki bi se jih dalo uporabiti pri Vaši raziskavi oziroma jih delno že sami lahko preverite tudi na <http://www.gov.si/ars>.“

27 „Spoštovani gospod profesor! Moška kaznilnica Maribor še stoji. Ko je leta 1898 sprejela prve kaznjence, je veljala za najmodernejšo zgradbo za prestajanje kazni v tedanji monarhiji. Zgrajena je bila v obliki zvezde, kar je v 19. stoletju veljalo za primerno obliko zaradi nadzorovanja kaznjencev. Imala je tudi oddelek za mladoletne kaznjence, kar druge kaznilnice nekoč niso imele, in šolo. Njen ravnatelj med obema vojnama je bil Niko Vrabl, pomemben v kulturnem življenju Slovencev v Mariboru. Kaznilnica leži na desnem bregu Drave. Danes je med njo in reko umesčen trgovski center Europark. O sami kaznilnici se prav sedaj precej razpravlja o njeni revitalizaciji in obnovi, tako da verjetno ne bo celotna stavba ohranila oblike, kot jo je imela. Nekaj slik lahko najdete na internetu, če vpišete geslo kaznilnica Maribor ali Moška kaznilnica Maribor. O kaznilnici je pisal dr. France Filipič razpravo v mariborskem zgodovinskem časopisu Studia Historica Slovenica leta 2003 v številki 2–3. Ta gospod tudi sicer marsikaj ve o gradivu kaznilnice, ker ga je pregledoval, preden je prišlo v arhiv, žal brez nekaterih najbolj zanimivih spisov. Lep pozdrav Emica Ogrizek.“

кажњеника. Постојао је дно за малољетнике, што други затвори нису имали. У затворском простору налазила се школа, чији је директор био Нико Врабл, угледни културни радник у Марибору. Казнионица је пресељена у Доб крај Мирне. Том приликом је пребачена и главна књига, у којој су забиљежени доласци кажњеника. Архива је била у врло лошем стању, неки њени дијелови истргнути или изгубљени. Један број докумената однијели су представници других установа који су се бавили новнијом историјом. Из тих разлога не постоје посебни списи за Ива Андрића.

Када смо дошли да погледамо и снимимо марнборску мушку казнионицу, запазили смо да се ради на њеној ревитализацији и да је једно крило већ потпуно обновљено те се изглед бившег затвора никако не може препознати. Тај утисак посебно појачава велики тржни центар Еуропарк, који стоји који метар даље. Тако ће у скороје вријеме затворски простор у коме је Иво Андрић провео 1914. и 1915. те написао *Ex Ponto* бити потпуно промијењен. Због тога смо направили више снимака и ставили их на web-страницу Пројекта (Gralis).²⁸

7. У оквиру пројекта предвиђено је да се резултати научноистраживачког рада презентирају на годишњим симпозијумима у Грацу сваког октобра (на Андрићев рођендан). Први такав скуп одржан је 9. и 10. октобра 2008. у Институту за славистику на тему „Иво Андрић у Грацу, Аустрији и Европи“, на којем је реферате поднијело осамнаест учесника из шест земаља: Аустрије, Босне и Херцеговине, Хрватске, Њемачке, Словеније и Србије. То су Бранка Брленић-Вујић (Осијек), Јадранка Брнчић (Загреб), Жанета Ђукић-Перишић (Београд), Волфганг Ајсман (Wolfgang Eismann, Грац), Милош Јевтић (Београд), Звонко Ковач (Загреб), Душан Маринковић (Загреб), Крунослав Прањић (Загреб), Душан Рапо (Загреб), Ангела Рихтер (Richter, Halle), Волфганг Штајнингер (Wolfgang Steininger, Грац), Дамир Шаботић (Сарајево), Михаило Пантић (Београд), Милан Тасић (Београд),

Бранко Тошовић (Грац), Арно Вониш (Грац), Радован Вучковић (Београд). Скуп је поздравно прореktor за научна истраживања проф. Ирмтрауд Фишер (Irmtraud Fischer) и представник Задужбине Иве Андрића Жанета Ђукић-Перишић. Током лета 2009. године изаћи ће зборник радова са тога скупа.

Од 9. до 10. октобра 2009. биће одржан други симпозијум у Грацу о теми „Андрићев грачки опус: културно-историјски, књижевни и језички аспекти“. На њему ће бити размотрени научни, књижевни и публицистички и други текстови написани или први пут објављени 1923. и 1924. године: 1. Андрићева докторска дисертација *Развој духовног живота у Босни под утицајем турске владавине*, 2. Андрићева књижевна дјела – а) приповијетке „Мустафа Маџар“, „Рзавски брегови“, „Љубав у касабџи“, „У мусафирхани“, „У зиндану“, „Искушење у ћелији број 38“, „На други дан Божића“, „Први дан у сплитској тамници“, „Ноћ у Алхамбри“, б) pjesме „Слап на Дрини“, „Жеђ савршенства“, 3. Андрићеве књижевно-публицистички радови: путопис „Кроз Аустрију“, естетски приказ „Пјесма над пјесмама“, есеј „Јован Скерлић“, публицистички текстови „Фашистичка револуција“, „Бенито Мусолни“, „Случај Матеоти“, приказ „Сан о граду“, 4. Андрићева дипломатска и приватна преписка.

8. Будући да је један од циљева пројекта истраживање стваралаштва Ива Андрића савременим методама и уз коришћење најмодернијих техничких и информацијских средстава, на славистичком порталу „Gralis“ Универзитета у Грацу²⁹ изражена је web-страница за Пројекат у циљу његове ефикасне реализације, редовног информисања о активностима, а такође едукације и популаризације Андрићева стваралаштва. На њој се налази Фотогалерија,³⁰ која нуди снимљени материјал везан за активности у оквиру Пројекта, Andrić-Personalium (база података о учесницима на пројекту, систем за on-line слање и примање текстова

28 http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/0.Projektarium/Gallery/main.php?g2_itemId=4294

29 <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/>

30 http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/0.Projektarium/Projekte/Andrić_Initiative/Fotos_Andrić-Initiative.htm?g2_itemId=1087

те рецензирање)³¹ и Anketarium (програм за on-line анкетирање).³²

9. У оквиру пројекта ради се на изради вишејезичког електронског „Андрићевог корпуса“ намијењеног едукацији, истраживању и популаризацији пишчевих дјела у оригиналу и преводу. Он обухвата пишчеве оригинале и паралелне преводе на све словенске језике и њемачки језик. Андрићев интерсловенски и словенско-њемачки Гралис-Корпус се развија у сарадњи између Института за славистику и Центра за обраду информације Факултета за хуманистичке науке у Грацу. Вриједност Андрићева корпуса је, између осталог, и у томе што служи за израду различитих лингвистичких, књижевних и других пројеката. Он даје користан материјал за припремање семинарских, дипломских, магистарских и докторских радова. У настави има посебну улогу (нарочито за студиј превођења). А за Ива Андрића то је најмодернији облик презентације и популаризације без било какве комерцијалне оријентације. Циљеви израде корпуса су (а) презентација и популаризација његових дјела на словенским језицима и њемачком језику, (б) истраживање Андрићевих текстова на словенским језицима и њемачком језику, (ц) коришћење Андрићевих дјела у учењу словенских језика и њемачког језика. Интернетска инфраструктура Андрићевог електронског корпуса била је презентирана на првом симпозијуму одржаном октобра 2008. Израда корпуса одговара ставовима Ива Андрића (израженим на више мјеста у његовим текстовима и разговорима) да треба првенствено проучавати само дјело. Израдом таквог корпуса настојимо да се уклопимо у његове жеље и да се мање бавимо оним што је око књижевника, а више његовим стваралаштвом. Стога нас у овоме пројекту и корпусу више занима структура Андрићевог умјетничког текста него оно што је Андрић за живота стално избјегавао и од чега је бјежао. Сам Корпус даће могућност да се утврди колико је и како јака Андрићева

ријеч на другим језицима, а такође колико ју је могуће пренијети и изразити у њемачком, руском, пољском, бугарском... Андрићев текст преведени су на све словенске језике, постоји доста њемачких превода, што даје огромну грађу за истраживање умјетникове европске и свјетске димензије. Када корпус буде готов, биће припремљен Андрићев on-line рјечник.

10. Пројекат се финансира из разних извора. Средства за постављање спомен-плоче на кући у којој је Андрић становао издвојно је Одсјек за културу Скупштине Граца, биста је израђена на рачун средстава Скупштине Београда, новац за израду постамента те монтажу бисте дао је Ректорат Универзитета, новац за штампање књиге *Нобеловац Иво Андрић у Грацу* одобрила је Скупштина Граца, реализацију симпозијума и издавање зборника финансијски је подржало аустријско Министарство за науку и образовање и Универзитет Грац. Са аустријске стране у наведене активности уложено је 2008. године око 15.000 евра.

11. У периоду од 2008. до 2015. предвиђено је одржавање осам симпозијума – 2010: Андрићев предграчки опус (1912–1922); 2011: Андрићева дјела настала између 1925. и 1941. године; 2012: *На Дрини ћуприја*; 2013: *Травничка хроника*; 2014: *Проклета авлија, Госпођица*; 2015: други Андрићев радови написани од 1950. до 1975. При томе биће учињен покушај да се сваке године објави један том текстова Ива Андрића на њемачком језику и језику оригинала, чиме ће се тематски и временски синхронизовати истраживачка и преводилачка активност.

12. Ове године биће завршене прве три дипломске радње о стваралаштву Ива Андрића које се припремају у Институту за славистику у оквиру студентске истраживачке линије. За 2010. планирана је екскурзија студената Института за славистику „Трагом Ива Андрића“, коју ће водити Арно Воних. Предвиђено је да студенти посјете мјеста везана за пишчев живот и рад (Марибор, Загреб, Травник, Сарајево, Мостар, Почитељ, Дубровник, Вишеград, Сокобању, Београд).

31 <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/0.Projektarium/Personalium/Andric/index.php>

32 http://ginko.uni-graz.at/%7Erotho/netzfrage/laufende_umfragen.php